

UDK 327(100:497.6)(049.3)

Primljeno: 27. 12. 2022.

Stručni rad

Professional paper

Sead Bandžović

MEĐUNARODNI ODNOSI: POGLED IZ BOSANSKOHERCEGOVAČKOG UGLA

**(Hamza Karčić, *International Relations: A Bosnian Perspective*,
Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2021)**

U savremenoj nauci ne postoji niti jedna oblast koja toliko izaziva interes kao što su to međunarodni odnosi. Njihovu dinamiku i razvojni pravac determinišu geopolitički, ekonomski, kulturološki, sociološki i drugi faktori. Moraju se sagledavati iz Više perspektiva. Poznavanje interesne logike velikih sila tradicionalno je važan uslov opstanka *malih nacija*. Još je Tukidid ustvrdio da jaki rade šta hoće, a slabi ono što moraju. Male države mahom su objekti međunarodnih odnosa. Mit o ravnopravnosti svih država, pokazuju brojna iskustva i primjeri, ostaje doista samo mit. Neki autori navode da su međunarodni odnosi „prostor bezakonja u kojemu presudnu ulogu ima moć koju ne ograničavaju ni pravni ni moralni obziri“. Posebno su ilustrativna zapažanja Madeleine Albright, nekadašnje američke državne sekretarke i ambasadorice pri Ujedinjenim nacijama: „Puno ljudi posmatra međunarodne odnose kao šah. Ali to nije klasična igra gdje igrači sjede i pažljivo promišljaju svoj idući potez. To više liči na partiju bilijara sa međusobno povezanim lopticama“. Politika je, prema jednoj staroj kineskoj definiciji, umjetnost da se odaberu pravo mjesto i pravi trenutak za akciju.

O problematici međunarodnih odnosa postoji obimna naučna produkcija. Međutim, dugo vremena je, iz akademske pozicije, postojala praznina o poziciji Bosne i Hercegovine na internacionalnoj političkoj sceni, njenim relacijama sa drugim

zemljama te posljedicama globalnih dešavanja na unutrašnje procese. Značajan doprinos u davanju argumentiranih odgovora na ta kompleksna pitanja dao je Hamza Karčić svojom knjigom *International Relations: A Bosnian Perspective*. Objavljena je 2021. u izdanju Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. Karčić je također autor više zapaženih članaka i studija: *Američki kongres i rat u Bosni i Hercegovini*; *Međunarodni odnosi: pogled iz Sarajeva*; *A Christmas Ceasefire: Jimmy Carter's Peace Mission to Bosnia in 1994*; *Camp David and Dayton: Comparing Jimmy Carter and Richard Holbrooke as Mediators*; *In Support of a Non-member State: The Organisation of Islamic Conference and the War in Bosnia, 1992-1995*; *One-Way Ticket to Kuala Lumpur: Bosnian Muslims in Malaysia in the Early 1990s*, itd.

Knjiga *International Relations: A Bosnian Perspective* je zbirka članaka i eseja koje je autor objavljivao od 2016. do 2021. Na uticajnim stranim elektronskim portalima: Daily Sabah, Anadolu, TRT World, Haaretz, Jewish News (UK), Balkan Insight. Prema sadržaju ovi radovi mogu se grupisati u tri kategorije. U prvoj se nalaze tekstovi čija je primarna namjera informisanje šire strane javnosti o specifičnom djelovanju Bosne i Hercegovine na međunarodnoj političkoj sceni. Druga skupina članaka se odnosi na uticaj internacionalnih aktera i procesa na oblikovanje bosanskohercegovačke savremenosti. U trećoj kategoriji nalaze se tekstovi putem kojih autor objašnjava bosanskohercegovačku perspektivu posmatranja regionalnih i svjetskih tokova. Treba podržavati praksu ovakvog istupanja kao i objavljivanja naučnih i stručnih analiza na stranim jezicima.

Evroatlanske integracije su cilj kojem teži mnoštvo država među koje spada i Bosna i Hercegovina. Članstvo u Evropskoj uniji (EU) i Sjevernoatlanskom paktu (NATO) su svojevrsni garanti stabilnosti, ekonomskog prosperiteta i sigurnosti. Pred potencijalne članice se postavlja niz kriterija (ekonomskih, političkih, pravnih) koji se moraju ispuniti radi pristupa ovim organizacijama. Brojni evropski zvaničnici često govore o EU perspektivi zemalja zapadnog Balkana, ali se u praksi manifestira nedostatak konsenzusa između samih članica unije o ovom pitanju. U tekstu *Emmanuel Macron's EU Veto Set to Leave Balkan Muslims Out* Karčić govori o posljedicama veta koji je francuski predsjednik Macron uložio na otvaranje pregovora 2016. sa Sjevernom Makedonijom i Albanijom. Takva odluka naišla je na negativne reakcije širom regiona, ali i povećala gubitak povjerenja u blisku evropsku perspektivu. Odluka o vetu je pravdana potrebom sprovođenja institucionalnih reformi, ali taj uslov nije bio postavljan tokom pokretanja pregovaračkih procesa 2012. i 2014. sa Crnom Gorom i Srbijom. Autor zapaža da dotadašnje proevropske

reforme pojedinih zemalja Jugoistočne Evrope nisu polučile željene rezultate na njihovoj evropskoj trasi. Još od Solunskog samita 2003. ustaljen je narativ o EU integraciji zapadnobalkanskih država ukoliko ispune određene zahtjeve. Jedan od takvih primjera može se vidjeti u Sjevernoj Makedoniji koja je 2019. sklopila sporazum sa Grčkom o promjeni svog zvaničnog naziva, a što je bio predmet spora prethodnih 27 godina. Ipak, EU nije ispunila svoju stranu dogovora, konstatuje Karčić. Druga strana francuske odluke, a koja je ostala neprimijećena, tiče se isključenja balkanskih muslimana iz Evropske unije, budući da su u nekim državama (BiH, Sjeverna Makedonija, Kosovo, Albanija) oni prisutni u velikom broju. Iako veto ne mora nužno biti antimuslimanski nastrojen, drugi primjeri EU politike govore suprotno. Zemlje istočne i centralne Evrope su okončale svoje pregovore bez blokada, dok se Turska već više od 50 godina susreće s različitim preprekama i opstrukcijama. Kiparski Turci su 2004. podržali Annanov plan o ujedinjenju Kipra prije njegovog ulaska u Evropsku uniju. Grci su odbili taj prijedlog, a u maju te godine u EU je ušao samo južni, grčki dio Kipra koji je jedini međunarodno priznat. Sjeverni dio ostrva (tzv. Turska Republika Sjeverni Kipar) je pod evropskim sankcijama koje nisu ukinute, uprkos ranije iskazanoj volji za pronalaskom političkog kompromisa.

U tekstu *Why the Dayton Peace Accords Still Hold* aktuelizirana je održivost Dejtonskog mirovnog sporazuma. U novembru 1995. američki predsjednik Bill Clinton objavio je svijetu da je rat u Bosni i Hercegovini završen. Predstavnici BiH, Hrvatske i SR Jugoslavije su, pod američkim nadzorom, postigli tada u Dejtonu dogovor o okončanju rata i mirovnom sporazumu. Autor napominje da je njime završena epoha genocida, osvajačkih ratova i separatističkih aspiracija. Dejtonski ugovor je u suštini kompromis kojim su se u određenoj mjeri ispoštovali zahtjevi svih zaraćenih strana. Bošnjaci su dobili cjelovitu i nezavisnu zemlju, mada sa složenom upravljačkom strukturom, Srbi visoko autonoman entitet sa pravom veta u državnom parlamentu, dok su Hrvati uz kantonizaciju Federacije BiH pristali na određeni stepen autonomije u okviru Federacije također s veto mehanizmima u svim predstavničkim tijelima. Karčić zapaža nekoliko dimenzija složenosti dejtonskog uređenja. Kompleksni izborni sistem po kojem se biraju predstavnici na različitim nivoima vlasti je za prosječne građane teško razumljiv i frustrirajući. U postratnoj BiH došlo je do usloznavanja političkog uređenja i mehanizama odlučivanja. Tako se primjerice stanovnici Sarajeva u praksi susreću s pet oblika vlasti: državnim, federalnim, kantonalnim, gradskim i općinskim. Pronalazak nadležnog organa nije uvijek lak zadatak. U zemlji, s nešto manje od tri miliona stanovnika, djeluje na različitim nivoima 130 ministara, 14 parlamenata, stotine funkcionera i pratećeg admini-

strativnog i drugog osoblja. Nova politička elita oličena je u postojanju lokalnih i nacionalnih političara koji su vremenom priskrbili značajne poluge vlasti i moći na svojoj teritoriji. Cjelokupno društvo prožeto je raširenom korupcijom u mnogim sferama. Analizirajući sve navedene argumente i njihove posljedice Karčić postavlja pitanje o razlozima zbog kojih je i Dejtonski ugovor i dalje na snazi. Ključnu ulogu u cijeloj priči imale su Sjedinjene Američke Države, kao pokretač mirovne inicijative 1995. i značajne vojne podrške njenom sprovođenju u postratnim godinama. Eventualno odbijanje predloženog rješenja moglo je odgoditi kraj rata u BiH na neodređeno vrijeme, uz nove ljudske žrtve i materijalna razaranja. Od svih dotada iznesenih prijedloga Dejton je tada bio najpovoljniji za interese sva tri naroda. Iako pojedini domaći političari često govore o nužnosti reformi dejtonskog sistema upitna je njihova stvarna odlučnost za takve poteze jer bi se time, kako ističe Karčić, morali odreći čitavog niza privilegija koje im on pruža. Stotine i stotine službenika bi ostale bez posla ukoliko bi se krenulo s racionalizacijom i smanjenjem glomaznog birokratskog aparata. Tu treba imati u vidu i međunarodne aktere: američko prisustvo koje je u posljednjoj deceniji u silaznoj putanji, očiti povratak Rusije na Balkan i nejasnu, neusaglašenu politiku Evropske unije prema Bosni i Hercegovini. Nade za mogućim promjenama pokazale su se teško ostvarivim, sve se više stiče dojam o stanju zamrznutog sukoba u BiH i njenom ostajanju u statusu nedovršene države.

Još polovinom XIX vijeka britanski premijer Palmerston (Henry J. T. Palmerston) izrekao je čuveni i još važeći diktum: „Mi nemamo vanjskih saveznika i nemamo trajnih neprijatelja. Naši interesi su vječni i trajni i naša je dužnost slijediti te interese“. Članice Evropske unije, posebno one sa Balkana, često koriste svoje pozicije kako bi drugima nametnule svoje interese i zahtjeve. Ta tema je opširnije obrađena u članku *EU Members in the Balkans Block Their Non-EU Neighbours*. Bugarska je 17. novembra 2020. blokirala početak pregovaračkog ciklusa sa Sjevernom Makedonijom jer su između dvije države duže vrijeme trajale polemike o makedonskom identitetu, jeziku, obilježjima ove zemlje. Poslije prethodne grčke i francuske blokade ovo je bila treća odluka te vrste sa kojom se Makedonija susrela. Karčić naglašava da to nije izolovan slučaj. Slovenija je 2009. učinila istu stvar s Hrvatskom zbog graničnog spora u Piranskom zalivu. Srbija je 2016. optužila Hrvatsku zbog sličnih opstrukcija. Prema medijskim izvještajima taj potez je bio motiviran nepovoljnim položajem hrvatske nacionalne manjine u Srbiji. Do 2004. vrijedilo je općeprihvaćeno mišljenje o pozitivnim efektima proširenja EU: novoprimitljene zemlje su prolazile kroz procese evropeizacije što je uticalo i na okolne države. Navedeni oblici zloupotreba pokazali su suprotne rezultate. Poslije ulaska u Evropsku uniju u julu 2013. Hrvatska je zauzela

paternalistički stav prema BiH, ponajviše hrvatskom narodu u ovoj državi. Čestim miješanjem u unutrašnja pitanja hrvatski interesi su prikazivani kao evropske vrijednosti za koje se Hrvatska zalaže i štiti ih. Kao njihov čuvar jedan period se deklarirala i Hrvatska demokratska zajednica u BiH. Od svih država zapadnog Balkana Srbija je najviše odmakla po broju otvorenih poglavlja sa EU: 18. Ukoliko bi ona bila primljena prije BiH, Albanije ili Kosova, autor pretpostavlja da će se i Srbija prema ostalim ponašati na isti način, kao što su to činile Slovenija i Bugarska. Zloupotreba veta u odnosima EU država i njihovih susjeda nije novijeg datuma. Njime se nastoje ishoditi ustupci koji se u normalnim okolnostima nikada ne bi dali.

U stručnoj literaturi se nerijetko kazuje da nema genocidnih naroda, ali da ima genocidnih politika. Problematika negiranja genocida analizirana je u Karčićevom članku *The Four Stages of Bosnian Genocide Denial*. Taj proces je prošao kroz četiri dionice. Prva je nastupila početkom rata u BiH 1992. godine. Sukob je u srpskim političkim i propagandnim krugovima tretiran kao građanski rat, što su preuzeli pojedini zapadnoevropski posmatrači, distancirajući se od činjeničnog stanja na terenu. Htjele su se minimizirati posljedice genocida nad bošnjačkim narodom. Vremenom se ustalio i pojam etničkog čišćenja kao eufemizma kojim se objašnjavala priroda ratnih stradanja u BiH. Nova terminologija je postala ustaljena u akademskim krugovima i određenim nevladinim organizacijama iz zapadne Evrope i Balkana. Druga faza negiranja desila se tokom 2000-ih. Međunarodni sud pravde (ICJ) i Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju (ICTY) donijeli su presude kojima je genocid u BiH vremenski i prostorno ograničen na zbivanja u Srebrenici u julu 1995. godine. Na osnovu niza materijalnih dokaza ICTY je uspio utvrditi genocidnu namjeru samo u slučaju masovnih stradanja u ovom gradu. U pogledu drugih zločina nad Bošnjacima (1992-1995) nije se uspjela dokazati ovakva intencija, što je u konačnici dovelo do njihove drukčije pravne kvalifikacije. Dokazivanje genocidne namjere samo putem pisanih tragova Karčić smatra pogrešnim jer se time otvara put za njegovo dalje osporavanje. Tome je u velikoj mjeri doprinijela i sudska lokalizacija genocida (općinski genocid) kao što je ranije navedeno. Treća etapa ove pojave započela je prije deset godina. U nekim naučnim krugovima javili su se alternativni narativi i kontradiktorne teze o ratu 1992-1995. kojima se dovodi u pitanje i onaj minimum činjenica iz pravosnažnih haških odluka. Različiti su profili pristalica tih ideja: od srpskog političara Vojislava Šešelja do pojedinih historičara – advokata nasilja. Četvrta dionica započela je u decembru 2019. kada je Švedska kraljevska akademija nauka dodijelila Nobelovu nagradu za književnost Petru Handkeu, otvorenom poricatelju genocida. Karčić primjećuje da je negatorski diskurs tim činom dobio

na težini. Iz prijašnjeg društvenog zapečka prešao je u mainstream (glavne) tokove pravnih, socioloških, političkih i drugih disciplina.

Početak aprila 2021. u javnosti se pojavio non-paper: nepotpisani dokument u kojem je na dvije strane predstavljena budućnost država Zapadnog Balkana. Njegov navodni autor je bio slovenački premijer Janez Janša. Posebno interesovanje privukla je revitalizirana stara ideja – podjela Bosne i Hercegovine na srpski i hrvatski dio koji bi se pripojili susjednim zemljama. Također je spomenuto ujedinjenje Kosova i Albanije, što je aktuelizovalo priču o projektu Velike Albanije. U članku *How Advantageous is a „Greater Albania“?* autor se bavio održivošću iznesenih teza. Politički program spajanja albanskog naroda u Albaniji, Kosovu, Sjevernoj Makedoniji i Crnoj Gori dugo je vremena bio san albanskih nacionalista. Zvanični Beograd je ovim argumentom pravdao represivne mjere na Kosovu 80-ih i 90-ih godina prošlog vijeka. Karčić iznosi da bilo kakav oblik ujedinjenja sada ne bi bio u albanskom interesu s obzirom na političku situaciju. Danas na Balkanu postoje tri zemlje sa albanskom populacijom: Kosovo, Albanija i Sjeverna Makedonija. Posljednje dvije su u NATO paktu, a streme i članstvu u Evropskoj uniji. Kosovo sprovodi sličnu politiku. Ukoliko bi se EU nastavila širiti prateći svoje principe sa Solunskog samita 2003, Albanci bi mogli imati tri države članice koje bi zastupale njihove interese. To bi posebno došlo do izražaja u postupcima odlučivanja u evropskim institucijama (Vijeću Evropske Unije, Evropskom vijeću) gdje se traži konsenzus ili jednoglasan stav u vanjskoj i sigurnosnoj politici kao i EU finasijama.

Knjiga *International Relations: A Bosnian Perspective* zaslužuje naučnu i stručnu pozornost. Karčić je kompetentno analizirao međunarodne odnose iz bosanskohercegovačkog ugla. Ta perspektiva se ogleda u ocjeni posljedica uticaja različitih velikih sila na Bosnu i Hercegovinu, ali i njenom aktivnom učešću u oblikovanju današnjice. Karčić je prijemčivim načinom izlaganja ovu tematiku, prezentiranu kroz analitičke članke, predočio stranim naučnim krugovima i široj javnosti. Kako je riječ o živoj materiji, knjiga je preporučljiva, podloga je i pragmatičan putokaz za dalja istraživanja međunarodnih odnosa, tematike koja je stalno otvorena.

Adresa autora
Author's address

Sead Bandžović
samostalni istraživač, Sarajevo
sead1994@live.com